

ZAMONAVIY MA'RUZALARNING TA'LIM TIZIMIDAGI O'RNI

Erniyozova Dilyora, Umarov Otabek

Respublika musiqa va san'at kolleji

Ta'lim jarayoni sifati ta'lim standartlari, ta'lim dasturlari, ta'lim jarayoniga jalb qilingan professor-o'qituvchilar ilmiy salohiyati, ta'lim oluvchilar salohiyati, ta'lim berish jarayoni texnik vositalari, ta'lim texnologiyalari, ta'lim jarayonini boshqarishning sifat darajasi kabi omillar bilan ta'minlanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim sohasiga keng kirib kelishi ta'lim xizmatlarining globallasuvi uchun ham katta yo'l ochmoqda. Rivojlangan davlatlar ta'lim sohasida bo'layotgan bunday ijobiy jihatlarni e'tiborga olgan holda ta'lim sifatini yuksaltirish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan ommaviy ravishda keng foydalanish davr talabiga aylanib bormoqda. Ta'limda yangi innovatsion pedagogik texnologiyalar va zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalaridan foydalanilayotgan bir vaqtda ta'limning tashkiliy shakllari qanday bo'lishi lozim? Bunday sharoitda zamonaviy ma'ruzalar qanday o'rin tutadi?

Ta'limda o'qitishning asosiy shakli deb ta'lim jarayonida talaba bilan o'qituvchining turli variantlardagi o'zaro pedagogik muloqati tushuniladi. Ma'lumki, o'quv yurtlarida ta'lim jarayonining tashkiliy formasi ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, talabalarning mustaqil ishlari va turli amaliyotlardan tashkil topgan. Har qanday ta'lim jarayoni ta'lim maqsadi, mazmuni va boshqa elementlarni o'z ichiga olgan ta'lim modelini aniqlaydi. Ta'limning tashkiliy shakli ta'lim modelining mohiyatini ochib beradi. Ta'lim modeli va tashkiliy shakl o'rtasidagi bunday simmetrik bog'lanish professor-o'qituvchiga o'z faoliyatida ta'lim jarayonini qanday tashkil etishni to'g'ri tanlashga yordam beradi. Hozirgi zamonaviy ta'lim jarayonida ta'lim modeli va tashkiliy shakli o'rtasidagi bunday bog'lanishni ko'rsatuvchi ko'plab misollarni keltirish mumkin. Masalan, yuqori sur'atda rivojlanayotgan ochiq masofaviy ta'lim boshqa ta'lim modellarida uchramaydigan yangi, jumladan virtual, videokonferensiya kabilarni o'z ichiga olgan tashkiliy shakllarni yuzaga keltirdi. Lekin, oliy ta'lim tashkiliy shakllarining tashkil etuvchi elementlari nomi qanday yangi shakl olmasin, baribir asosiy elementlar bo'lib ma'ruza, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlari, seminarlar, mustaqil ishlar va amaliyotlar bo'lib qolmoqda va bular ichida ma'ruza talabalarni nazariy bilim olishlarida, amaliy ko'nikmalar hamda malakalarini shakllantirishlarida muhim o'rin tutmoqda. Ma'ruzalarning turli ko'rinishlardagi shakllari ta'lim jarayonida o'ziga xos yo'nalish kasb etib, talabada bilishning an'anaviy mantiqiy ketma-ketligini (qabul qilish,

tushunish, o'qish, fikrlash, qayta ishlash, mustahkamlash) hosil bo'lishiga olib keladi.

Shu sababli, oliy ta'limda o'qiladigan ma'ruzalarning sifati ta'lim sifatini belgilovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lib qolmoqda.

Ta'limda ma'ruzalarni yuzaga kelish tarixi XIII-XIV asrlardan boshlab Yevropada birinchi universitetlar tashkil etilganda, ma'ruzalar ta'liming asosiy bir shakli sifatida yuzaga keldi va u hozirgi kunga qadar oliy ta'lim tizimida o'qitishning yetakchi shakli sifatida o'quv jarayonida qo'llanilmoqda. Ma'ruza dastlab qadimgi Gretsiyada yuzaga kelgan bo'lib, keyinchalik o'rta asrlarda qadimgi Rimda rivojlandi. XIX asr o'rtalariga kelib, nazariy va texnikaviy bilimlarning rivojlanishi talabalarning mustaqil izlanishlari hamda faolligini oshirish maqsadida ma'ruzalarni amaliy mashg'ulotlar bilan to'ldirish zarurligini talab etdi. Shu sababli, ma'ruzalar talabalarga o'quv adabiyotlari ustida mustaqil ishlashga yo'naltiruvchi mashg'ulot turi sifatida qarala boshlandi.

Ma'ruza qachonki ma'ruzachi mutlaqo yangi ilmiy materiallarga yoki alohida nutq qobiliyatiga ega bo'lsagina yaxshi ma'ruza deb tan olinishi mumkin. XIX asrning o'rtalariga kelib Rossiyaning ayrim oliy o'quv yurtlarida tajriba sifatida ma'ruza mashg'ulotlari o'quv rejasidan chiqarildi. Lekin, ushbu holat o'zini oqlamadi, talabalarning bilim darajasi keskin pasaydi.

XIX asr oxiri va XX asr boshlariga kelib o'qitish uslublari "faol" va "nafaol" turlarga ajratila boshlandi. Ma'ruzalarda talabalar faqat eshitish imkoniyatiga ega ekanliklari, o'zlari mavzu bo'yicha hech bir ma'lumot qo'shish, o'z fikrlarini bildirish imkoniyatlari kamligi sababli, ma'ruza o'qitishning "nafaol" shakliga kiritilib, ma'ruzalar o'qitish davomida muhim rol o'ynamaydi degan fikrlar ham paydo bo'lgan.

Ijtimoiy muhitning o'zgarishi va ta'lim jarayonidagi tezkor o'zgarishlar ta'limning tashkiliy shakli va modeliga ham ta'sir etdi.

Mamlakatimizdagi oliy ta'lim muassasalarida ma'ruzaga o'quv jarayonida yetakchi o'rin berilgan va fan uchun ajratilgan o'quv yuklamasining deyarli 1/2 yoki 1/3 qismi ma'ruza mashg'ulotlari uchun ajratilgan. Shuningdek, bugungi kunda ta'lim jarayonida ma'ruzaning o'рни va shakli ma'lum darajada turli xil bahslarga sabab bo'lmoqda. Umuman ma'ruzaning ta'lim jarayonidagi yetakchi o'рни xususida ikki xil fikrlar yuzaga kelmoqda.

Ma'ruzaning ta'lim jarayonida yetakchi o'rnini asoslovchi fikrlar: Ma'ruza tarafdorlari "Hozirgi kundagi mavjud axborotlar makonida ma'lumotlarning juda ko'pligi sababli aynan ma'ruza talabalarga to'g'ri yo'l ko'rsata oladi, kerakli va zarur materiallarni olishlariga yordam beradi, bo'lmasa ular bunday axborotlar makonida keraksiz ma'lumotlar ichida adashadilar va ko'p vaqt yo'qotadilar"- deb ta'kidlashmoqda.

Shuningdek:

- ma’ruza - mavzu bo’yicha tizimli tahlillar berish talab etilgan hollarda ko’proq maqsadga muvofiq mashg’ulot shakli bo’lib hisoblanadi.
- Ma’ruza - talabalarni ilmiy ish jarayoniga, ilmiy faoliyat bilan shug’ullanishga yo’naltiruvchi mashg’ulot shaklidir.
- ma’ruza - yangi mavzuga yoki mavzuning yangi bo’limiga o’tishda talabalar diqqatini faollashtirishning samarali uslubi hisoblanadi.
- ma’ruza - olingan bilimlardan foydalanish ehtiyojini shakllantiradi.
- ma’ruza-ayniqsa, keyingi guruhiy mashg’ulotlarga tayyorlanishda, kurs yoki bo’lim boshida qisqa kirish shaklida olib borilsa yanada ko’proq samara beradi.

ADABIYOTLAR:

1. S.G’ulomov, B.Begalov. Ta’lim va axborot texnologiyalari. //Iqtisodiyot va ta’lim, 2010y, 2-son.
2. Ilg’or pedagogik texnologiyalar asosida dars o’tish yullari. O’quv uslubiy ishlanmalar to’plami. – T.: TDIU. 2005
1. 3. // WWW.ed.gov.ru.
2. WWW. ZiyoneT. Uz.

